

Literatura.

Schmitt: „Volksentscheid und Volksbegehren“ (1927); Kaisenberg: „Volksentscheid und Volksbegehren“ (1926); referáty Malbergův, Mirkin-Guetzévitchův a Thomův v „Annuaire de l'Institut international de droit public“, 1931, II. sv.; Kelsen: „Allgemeine Staatslehre“ (1925); Weyr: „Soustava čsl. práva státního“ (1924); Jellinek: „Všeobecná státověda“ (český překlad 1926); Peška: „Přímé zákonodárství“ (1929).

František Weyr.

Regály.

Názvu r-y (iura regalia) užívá se v dějinném vývoji pro označení různých pojmů. V původním slova smyslu označovala se tímto názvem práva královská vůbec, zvláště však práva, která byla pro krále zdrojem určitých příjmů. Po prvé se v tomto technickém významu užívá výrazu iura regalia v konkordátu Vormském z r. 1122. V době staršího právního vývoje t. zv. státu patrimonijního nerozeznávaly se zdroje příjmů králových od zdrojů příjmů státních. V této době nečiní se rozdílu mezi výsostnou mocí státní a majetkoprávní mocí panovníkovou. Král ze svého práva mohl určité věci okupovati, měl výhradné právo těžiti z určitých předmětů a podniků. Jak široce byla pojímána tato regální práva, jest patrno z konstituce Bedřicha I. z r. 1183 de regalibus, v níž se praví: Regalia sunt hec: Arimanie, vie publice, flumina navigabilia, et ex quibus fiunt navigabilia, portus, ripatica, vectigalia que vulgo dicuntur tholonea, monete, mulctarum penarumque compendia, bona vacantia et que indignis legibus auferuntur, nisi que specialiter quibusdam conceduntur, et bona contrahentium incestas nuptias, et dampnatorum et proscriptorum secundum quod in novis constitutionibus cavetur, angariarum et parangiarum et plaustorum et navium prestationes et extraordinaria collatio ad felicissimam regalis numinis expeditionem, potestas constituendorum magistratum ad iustitiam expediendam, argentarie et palatia in civitatibus consuetis, piscationum redditus et salinarum et bona committentium crimen majestatis et dimidium thesauri inventi in loco cesaris, non data opera vel in religioso; si data opera totum ad eum pertinet (Mon. Germ. Const. I. 244).

V této konstituci de regalibus není ovšem výpočet taxativní. Buďtež zde uvedena některá regální práva, která se ve

vývoji vyskytla. Již v říši francké vytvořil se r. pozemkový. Od některých badatelů byl tento r. zdůrazňován jako východisko všech regálních práv panovníkových. Vztahoval se na půdu dosud neokupovanou. S r-em pozemkovým spojoval starší směr badatelský (Arndt) r. horní, podle novějších názorů vznikl r. horní ve spojitosti s daňovým systémem římským (Zycha). V souvislosti s r-em pozemkovým vytvořil se r. lesní a r. vodní. Panovníku podle těchto práv náležela honba a rybolov i v lesích a řekách soukromých (r. honební a rybářský). K r-ům královským náležel dále r. tržní, z něhož panovník zakládal trhovía místa a vybíral z nich poplatky. S r-em trhovím byl spojen r. celní a mincovní. Z r-u mincovního plynulo, že panovník razil minci, měnil ji a vybíral při razbě poplatky. Panovník měl ochranu nad cizinci, za čež mu byly od nich placeny poplatky. Vznikl tak r. cizinecký. Analogickým s r-em cizineckým byl r. židovský. Velmi bohatý zdroj příjmů plynul králi z pokut a poplatků soudních (r. soudní). K r-u soudnímu možno připojiti r. na glejty. K regálním právům náležejí i různá práva na věci bez pána, tak r. na nález, poklad a na odúmrt a j.

Panovník mohl tato práva také propůjčovati osobám třetím. Odtud plyne, že právy regálními nazývají se také práva, která byla panovníkem propůjčena jednotlivým pánům teritorií. S tímto pojetím setkáváme se v říši římsko-německé při vzniku moci zeměpanské. Zvláště kurfirstům jsou propůjčovány r-y a ve zlaté bulle Karla IV. z r. 1356 potvrzeny rozsáhlou měrou i králi českému. S pokračujícím vývojem moci zeměpanské v říši římsko-německé souvisí, že zeměpanové sami se stali subjekty práv regálních. V době státu stavovského náležely r-y k zdrojům královských příjmů, na něž stavové neměli původně vlivu, později zápasí s panovníkem domahajíce se účasti na r-ech a získávají některé r-y pro sebe. V zemích českých pozorujeme tento vývoj zvláště v XVI. stol. R. 1534 dostalo se na př. stavům českým práva na dobývání nižších kovů. Smlouva z r. 1534 byla vtělena do Zemského zř. z r. 1549 v čl. X, 30, kdež se výslovně pravilo: „... my (král) jim (stavům), ani budoucí králi Čeští, v nižší kovy, jmenovitě měď, cín, železo, olovo a rtuť (kterýchž sou prvé od starodávna v tomto království Českém za předkuov našich, císařuv a králuov Českých, od drahně let

užívali) vkračovati, ani sáhati neráčíme, než při nich milostivě zuostavujem.“ Vznikl tak r. stavovský.

‡ Když nastal panovnický absolutismus, byla regální práva neobyčejně rozšiřována a pod pojem r-ů byla zahrnována různá královská práva, uplatňovaná proti moci stavovské. Příkladem, jak používal absolutní panovník pojmu r-ů v tomto smyslu, jsou země české. Ferdinand II. v Obnoveném zřízení zemském vyhradil si r-y pro sebe. Činí tak v čl. A XIV, ale zvláště v čl. A XXI OZZ, v němž se stanovisko panovníkovo vytyká takto: „A poněvadž v tomto Našem Zřízení zemském všecko obsaženo býti nemůže, My také jak sobě v právě Našem královském, tak ani žádnému jinému v spravedlnosti jeho skrácení žádného činiti dopustiti nemůžeme: protož jeden každý z poslušných poddaných Našich na královské Naše regalie, kteréž nám, jakožto králi Českému, přísluší, buď ty jmenované neb nejmenované, dle povinnosti své, bedlivý pozor dáti, a tudy to, což by k Naší královské vzácnosti, dobrému a užitečnému sloužilo, fedrovati a na škodu Naší vystříhati a uvarovati bude povinen.“ R-y byly pak pláštíkem, pod nimž se rozšiřovala absolutní moc panovnická. Zvláště za policejního absolutismu počet regálních práv stoupl. Při theoretickém vypočítávání počítalo se jich v této době na 400 různých druhů.

Od XV. stol. začínají se theoreticky rozlišovati r-y větší a menší (*regalia maiora sive essentialia* a *regalia minora sive accidentalia*). *Regalia maiora* byla práva příjmem přinášející, která náležela pojmově k výsostným právům státním (*iura regalia essentialia, in quibus potissimum suprema potestas et dignitas relucet*). Byl to na př. r. justiční, policejní, finanční a pod. V Uhersku nazývají se tyto r-y od některých badatelů *iura coronalia*. Vypočítal je zvláště zák. čl. III z r. 1514. R-y menší (*quae potius ad fiscale ius et proventus, quam ad ipsam supremam potestatem spectant*) jsou historickým vývojem spojeny s mocí královskou nebo zeměpanskou, mohou však býti postoupeny subjektům jiným, zvláště vrchnostem. Vývojem moci vrchnostenské staly se tyto r-y náležitostí vrchnostenských nemovitostí. Jen vrchnost mohla tato užitková práva vykonávat, po př. mohla býti od vrchnosti na další osoby převedena. V Uhersku dělila se tato *iura regalia minora* na *beneficia dominalia*, t. j. užitková práva náležející

vrchnosti jako řádný příjem z usedlosti, a t. zv. *beneficia privilegialia*, t. j. práva užitková plynoucí z privilegia královského. Mezi tato práva náleželo zvláště právo mlýnské (*ius molae*), právo výčepní (*ius educilli*), právo honební (*ius venationis*), právo mýta a převozu a pod.

Kameralistická theorie XVIII. stol. pokoušela se určovati pojem r-u a aplikovati jej na změněné zdroje státních příjmů. Novější theorie nebyla pojmu r-u příznivá. Vytykala, že pojem r-u jest nejasným (*regalia, quae sint, vix definiri poterit*). Pro práva, která náležejí k pojmovým znakům státní moci byl vytvořen pojem práv výsostných. Současná nauka práva správního jest však proti používání pojmu r-u, přiznává jí mu význam pouze historický. Pojem r-u zůstal zachován pro r-y menší a byl určován tak, že r-y jsou práva příjem přinášející, která náležejí výlučně státu z určení práva veřejného, jejich obsah jest však povahy soukromoprávní (Gierke). Rozznávají se pak dva druhy r-ů. Jednak r-y, které obsahují výlučné právo státu na určité užitky původně obsažené ve vlastnickém právu k pozemkům (na př. r. horní, solní, honební, rybářský a pod., t. zv. *grundherrschaftliche Regale*) a r-y, jejichž obsah záleží ve výhradném právu těžiti z provozování určité činnosti a podniků (na př. r. poštovní, telegrafní, telefonní, železniční, tabákový a pod., t. zv. *gewerbliche Regale*). R-y blíží se tedy svou monopolistickou povahou monopolům. Od nich liší se tím, že monopoly mají účel především finanční, kdežto při r-ech klade se důraz na obecný prospěch a zájem národohospodářský.

V platném právu čsl. jest znám pojem r-u v právu horním (viz heslo „Horní právo“) a o r-ech mluví také čl. VIII uvozovacího zákona živnostenského řádu z 20. XII. 1859, č. 227 ř. z., který zná r. poštovní, telegrafní, telefonní, mincovní a mýtní. Z regálů menších trvá ještě t. zv. právo mlýnské (srov. § 252 živnost. zák. pro Slovensko a Podkarpatskou Rus č. 259/1924). Podle tohoto práva (mlýnského r-u) ten, kdo nabude pozemku, který byl před r. 1848 panským, nabude s ním také i mlýnského r-u na celém území bývalé poddanské (urbánské) obce, která k panskému statku náležela. Ten, kdo hodlá si postaviti na území této obce mlýn lodní, vodní nebo větrný, musí kromě živnostenského povolení vyžádati si ještě svolení vlastníka bývalého panského majetku. Povolení vlastníkovo po-

skytuje se za určité roční nájemné (mlýnskou taxu, mlýnský peníz). Parní a jiné strojní mlýny jsou z mlýnského r-u vyňaty (srov. zák. čl. XXXIV/1880, XVII/1884).

Literatura.

Heusler A.: „Institutionen des deutschen Privatrechts“, I. (1885), § 74; v. Gierke: „Deutsches Privatrecht“, II. (1905), 396 n.; Schröder v. Künßberg: „Lehrbuch der deutschen Rechtsgeschichte“, str. 1095; Schreuer H.: „Deutsches Privatrecht“, (1921), § 47; Hoops Joh.: „Reallexikon der germanischen Altertumskunde“, III. B. (1915/16), str. 480—486; Stengel K. Fr. v.: „Regalien, Wörterbuch des deutschen Verwaltungsrechts“, II. (1890); Neumark F.: „Regalien, Handwörterbuch der Staatswissenschaften“, VI. (1925); v. Künßberg: „Regalien, Handwörterbuch der Rechtswissenschaften“, IV. (1927); Meyer Theod.: „Geschichte der Finanzwirtschaft und Finanzwissenschaft vom Spätmittelalter bis zum Ende des 18. Jahrhunderts; Handwörterbuch der Finanzwissenschaft“, I. (1926), zvl. str. 215—221; Kalousek Jos.: „České státní právo“ (1892); Kapras Jan: „Právní dějiny zemí České koruny“, II. (1913); Kadlec Kar.: „Dějiny veřejného práva ve střední Evropě“ (1928); Stieber Mil.: „Dějiny soukromého práva v střední Evropě“ (1930); Arndt A.: „Zur Geschichte und Theorie des Bergregals und Bergbaufreiheit“ (1879); Zycha A.: „Recht des ältesten deutschen Bergbaus“ (1899); Heilinger Al.: „Österreichisches Gewerberecht“ (3. vyd., 1909); Foltín Fr.: „Sýkora Čeněk: „Živnostenský zákon“ (1924); Fajnor Vlad., Záturecký Ad.: „Nástin súkromého práva platného na Slovensku a Podkarpatské Rusi“ (1924), str. 83—84.

Rudolf Rauscher.

Regulace řek a hrazení bystrin viz Vodohospodářský fond.

Rejstřík námořních lodí viz Vlajky.

Rejstřík obchodní.

I. Prameny. II. Rejstřík a jeho zařízení. III. 1. Právní účinky zápisů. 2. Publicita o-ho r-u. IV. Rejstřík společenstevní. Literatura.

I. Prameny.

1. V historických zemích republiky Československé jsou hlavním pramenem §§ 10—18 uv. zák. k obch. zák. a čl. 12 až 14 všeob. obch. zák. z r. 1862 (zák. č. 1/1863 ř. z.). Přechodná ustanovení §§ 49 až 59 uv. zák. pozbyla časem významu; na místo § 7 uv. zák. platí nyní předpisy zák. č. 183/1928 Sb. O jednotlivých případech

zápisů do o-ho r-u ustanovuje obch. zák. v řadě dalších předpisů: v § 8 uv. zák., v čl. 19, 21, 25, 45, 86—88 atd. Pro společnosti s ruč. obm. (zák. č. 58/1906 ř. z.) platí §§ 2, 17, 43, 44 atd. téhož zák. Pořádkové tresty jako donucující prostředky stanoví § 12 uv. zák., čl. 26, I., 45, IV., 89 a j. Na některé druhy obchodních podniků vztahují se speciální ustanovení; tak § 62 zák. č. 347/1920 Sb., kterým Národní banka československá je sprostěna povinnosti zápisu do o-ho r-u, § 1, II. zák. č. 302/1920 Sb. o spořitelárnách, podle něhož tyto ústavy se zapisují do rejstříku jako firmy jednotlivců. Zásady o založení a o vedení o-ho r-u dalo min. nař. č. 27/1863 ř. z.; částečně je pozměnilo a doplnilo min. nař. č. 89/1906 ř. z. O vyhláškách (uverejňování) zápisů platí min. nař. z 10. XII. 1901, č. 40/1901 Věst. min. just., změněné nyní vlád. nař. č. 397/1919 Sb. Z předpisů práva jazykového dotýká se této materie zejména vlád. nař. č. 17/1926 Sb. Právo rekursu státních úřadů zástupčích při zápisech do o-ho r-u upravuje zák. č. 64/1927 Sb. Speciální podmínky (předpoklady) zápisů stanovilo několik výnosů min. sprav. (srov. na př. Věstník min. sprav. 1919 pod č. 36, 1922 pod č. 21); určité zápisy ex officio (poznámky) nařizuje konk. ř. (zák. č. 64/1931) a ex ř. (zák. č. 79/1896 ř. z.).

2. Na Slovensku a v Podkarpatské Rusi dává příslušná ustanovení obch. zák. (zák. čl. XXXVII/1875) v §§ 7—9. Přechodná ustanovení mají §§ 550—559. Na místo § 5 platí nyní zák. č. 183/1928 Sb. O jednotlivých případech zápisů do o-ho r-u ustanovuje obch. zák. (obdobně jako v zemích historických) v §§ 16, 18, 19, 23, 41, 42, 65, 66, 67 atd.; působnost zák. č. 58/1906 ř. z. byla rozšířena na Slovensku a v Podkarpatské Rusi zák. č. 271/1920 Sb. Donucující prostředky stanoví §§ 21, 41, II. atd. Hlavní normou o zařízení a o vedení firemního rejstříku je min. nař. č. 26922/1875 se změnami, které přineslo (při rozšíření platnosti zák. č. 58/1906 ř. z. na Slovensko a Podkarpatskou Rus) vlád. nař. č. 272/1920 Sb., a co do uverejňování zápisů vlád. nař. č. 397/1919 Sb. a č. 254/1922 Sb.; mimo to platí s modifikacemi, které přineslo vlád. nař. č. 272/1920 Sb., min. nař. č. 42200/1914. Několika předpisy dotýká se vedení firemního rejstříku min. nař. č. 68300/1914 o úpravě nesporného řízení ve věcech obchodních a směnečných (§§ 30—34). O předpisech práva jazykového, práva rekursu státních úřadů zá-